

USMENOKNJIŽEVNA BAŠTINA U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU DUVANJSKOG KRAJA

Madunić, Antonia

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:195459>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**USMENOKNJIŽEVNA BAŠTINA U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU
DUVANJSKOGA KRAJA**

ANTONIA MADUNIĆ

SPLIT, 2022.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

**USMENOKNJIŽEVNA BAŠTINA U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU
DUVANJSKOGA KRAJA**

**Studentica:
Antonia Madunić**

**Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić**

Split, 2022. godine

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Predaje	4
2.1. Povijesne predaje	4
2.1.1. Bojčuške	5
2.1.2. Kraljica Buga	5
2.1.3. Kralj Tomislav	6
2.1.4. Patnje, progoni i stradanja za vrijeme osmanske okupacije	8
2.2. Etiološke predaje	10
2.2.1. Prezime Madunić	10
2.3. Pričanja iz života	11
2.3.1. Moći	12
3. Narodna kola	13
3.1. Kolska himna	14
3.2. Eminovačka himna	14
3.3. Kolska himna - Ojga	18
4. Osvrt na crkveno-pučku baštinu	18
4.1. Advent	18
4.1.1. Badnjak	19
4.2. Božićni običaji	20
4.3. Cvjetnica	22
4.4. Veliki četvrtak	23
4.5. Veliki petak	24
4.6. Velika subota	25
4.7. Uskrs	26
4.8. Dani sv. Nikole Tavelića	27
5. Sila i vinčanja	28
Rječnik	30
6. Zaključak	35
Izvori	36
Vlastiti terenski zapisi	36
Popis kazivača:	36
Literatura	36
Sažetak	38

1. Uvod

Usmena književnost kao „najstarija i najdugotrajnija vrsta književnosti“ imala je jako velik utjecaj na sva ostala književna razdoblja, uključujući renesansu i barok.¹ Djela su stvarana po uzoru na usmenu književnost ili su sadržavala određene usmenoknjiževne oblike. U 18. stoljeću dolazi do proučavanja i sakupljanja usmenoknjiževnih djela. Za ovakvu vrstu književnosti javljali su se mnogobrojni termini, a jedan od njih je i narodna književnost kojeg donosi francuski filozof Michel de Montaigne. Prilikom djelovanja *Seljačke stranke* u Hrvatskoj, ona nosi naziv seljačka književnost, a javljali su se i termini poput tradicionalne i folklorne književnosti. Sustav usmene književnosti dijelimo na: lirsku i epsku poeziju, priče (pripovijetke), dramu (folklorno kazalište), retoričke odnosno usmenogovorničke oblike i mikrostrukture (poslovice i zagonetke). Iako se smatralo da je ovakav oblik književnosti nastao u pretežito zaostalim mjestima, bitno je naglasiti da je upravo hrvatska usmena književnost najvećim dijelom zaslužna za očuvanje „hrvatskog nacionalnog i vjerskog identiteta“ te kao takva prenosi se s koljena na koljeno dugi niz stoljeća.²

U ovom istraživačkom radu pokušat ću vas što bolje upoznati i na što jasniji način obrazložiti pomalo zaboravljene narodne običaje i ljepotu koju nosi moj rodni kraj. Tomislavgrad nalazi se u sjeverozapadnoj Hercegovini. Stariji oblik, odnosno stariji naziv grada bio je Duvno (Dumno) koji potječe od ilirske riječi koja je označavala ovcu.

Naziv Tomislavgrad dobio je kasnije po prvom hrvatskom kralju Tomislavu koji je krunjen na našem Duvanjskom polju. Nekada su Duvnjaci i sami Duvanjski kraj bili jedni od glavnih opskrbljivača dalmatinskih krajeva stočnim dobrima pa se često spominje jedna uzrečica koja glasi: „Duvno zlatno guvno“. Nažalost, danas je situacija znatno drugačija. Naš narod zadnjih par godina sve više napušta svoj rodni kraj u potrazi za boljim i lagodnijim životom. No, u svakom slučaju valjalo je spomenuti pregršt posebnosti i običaja ovog malog kraja kojima se treba dičiti i koje zasigurno ne bi smjele biti zaboravljene. U ovom radu također je opisan i način života mojih predaka koji se uveliko razlikuje od današnjega. Iz priloženog

¹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 11.

² Isto. str. 11. – 13.

možemo zaključiti da je njihov život tekao puno mirnije i da su bili puno više zahvalniji onime što imaju nego današnje mlađe generacije odgajane na krilima tehnologije.

2. Predaje

Predaja je žanr usmene priče koja se zasniva na vjerovanju u istinitost onoga što nam donosi. Tako, primjerice, u Bibliji imamo nekolicinu usmenih predaja, a jedna od njih je i Judita, priča iz Starog zavjeta. Predaje se kategoriziraju na osnovu motivskih, tematskih i funkcionalnih mjerila, a u većini slučajeva prihvaćena je *Proppova tematska podjela*, kojoj pak nedostaju određeni žanrovi. Prema Marku Dragiću, predaje možemo podijeliti na:

1. Povijesne predaje
2. Etiološke predaje
3. Eshatološke predaje
4. Mitske (mitološke) predaje
5. Demonske (demonološke) predaje
6. Pričanja iz života³

Budući da za predaju možemo reći da pretendira istinu, možemo zaključiti kako je ona time okarakterizirana kao vjerovanje, a ne kao fikcija.⁴

2.1. Povijesne predaje

Kada je riječ o povijesnim predajama, možemo reći da se one uglavnom kazuju kao *kronikati*, odnosno „kratka priopćenja povijesnog sadržaja“, vrlo rijetko kao *fabulati* (posjeduju razvijenu fabulu) te nikada kao *memorati*, što znači da se ne dotiču osobnih doživljaja. Marko Dragić kazuje da je najviše onih koje obuhvaćaju ropstvo i osmansku okupaciju.⁵

³ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 272. – 273.

⁴ Kekez, Josip. *Usmena književnost*, u: Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, Globus, Zagreb, 1998. str. 185.

⁵ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 415.

One najvećim dijelom govore o povijesnim događajima i osobama, a u knjizi *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* kategorizirane su prema povijesnom slijedu na:

1. Agrafijsku epohu
2. Doba drevnih Grka
3. Ilirsko i rimsko doba
4. Starohrvatsko doba
5. Epoha od ujedinjenja Hrvatske do kraja vladavine narodnih vladara (925.-1463.)
6. Epoha osmanske vladavine (1463.-1878.)
7. Period od konca 19. st. do 1914. godine
8. Razdoblje između dva Svjetska rata (Jugoslavija 1918.-1990.)
9. Epoha SFRJ (1945.-1990.)
10. Period od osamostaljenja Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine (1990.-)⁶

2.1.1. Bojčuš

Ilirsko pleme Delmati vodili su sto pedeset godišnji rat protiv Rimljana. Delminium (Duvno) dugo je „bilo središte otpora protiv Rimljana“. Delmati su, također, pljačkali i uznemiravali grčko-rimska naselja i trgovce na obalama. Rimljani su zauzeli i spalili Delminium 156. g. prije Krista. O tomu strašnomu boju svjedoče toponim *Bojčuš* i predaja:⁷

*U nas u Letki imaju njive i zovu se Bojčuš. Tuden su Rimljani boj bojevali i zato se i zovu Bojčuš. Eno ji doli, odman spram gradine. S onu stranu, di je njihov, rimski put bijo, žito je uvik slabije. Svake godine oruč stine izvaljujem. Put je bijo sve od gradine pa amo.*⁸

2.1.2. Kraljica Buga

Predaja o kraljici Bugi kazuje da su dvije sestre Tuga i Buga i njihovih petorica braće Kluk, Lobel, Kosjenac, Muhlo i Hrvat dovodili Hrvate iz Bijele Hrvatske na našu obalu. Sestre

⁶ Isto. str. 274.

⁷ Marko Dragić, Ilirske teme u suvremenom narodnome pripovijedanju, „Osmišljavanja“ Zbornik u čast 80. rođendana akademika Miroslava Šicela, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, FF –Press, priredio Vinko Brešić, Zagreb 2007, str. 164.

⁸ Isto.

su bile poznate kao dobre i pobožne, uvijek su činile dobro i uveseljavale narod. Kraljica Buga bila je gospodarica zaseoka Dučić u Prisoju, a zahvaljujući njoj Buško jezero je i dobilo svoj naziv, a okolni stanovnici su nazvani Bužanima. Buga se isticala svojom ljepotom, dugom, zlatnom kosom i crnim očima. Vjeruje se kako i danas obilazi svoje Buško jezero u dugim bijelim haljinama sa dugom, zlatnom kosom.⁹

U Dučiću, u Prisoju, bila je gospodarica, neka Buga i po njoj je nazvano Buško jezero i narod, mi ovde, Bužani. Tu u jezeru ima neka gradina, najprije da je rimska, ali sad se ne vidi. Kad je sušna godina dobro se vidi. Veliki je to bijo grad i tu je bilo groblje, sićam se da sam jednom vidila kad su te mrtve iskapali.¹⁰

2.1.3. Kralj Tomislav

Povijesni izvori kazuju nam da je kralj Tomislav bio Mutimirov sin. Došavši na vlast 910. godine te pobijedivši Mađare on oslobađa posavsku Hrvatsku. Kralj Tomislav „otkazao je poslušnost Grcima i učinio Hrvatsku samostalnom i slobodnom“. Zauzevši zapadnu Bosnu i Hum okrunjen je na Duvanjskom polju u razdoblju između 920. i 925. godine. Okrunio ga je hrvatski biskup Grgur Ninski te je tako Hrvatska postala kraljevina, a ugledavši se na ostale europske vladare, on uvodi feudalni sustav.¹¹

Kralj Tomislav 925. godine saziva hrvatski sabor u Splitu na kojem su sudjelovali svi bitni ljudi toga vremena, uključujući crkvene velikodostojnike, nadbiskupe, biskupe i poslanike pape Ivana X. U tom razdoblju, Hrvatska i njen narod pali su pod barbarstvo. Dolazilo je do čestih sukoba u kojem su knezovi i svećenici bili ubijani, a škole su bile u velikoj mjeri zanemarene. Dolaskom takvih nereda, vjera u Boga pala je u sasvim drugi plan. Sazvavši Sabor, kralj Tomislav nastojao je ispraviti takvo stanje u kraljevini donijevši petnaest točaka koje su trebale doprinijeti boljem stanju u državi. Dolazi do odbacivanja grčkog utjecaja te se kralj Tomislav i njegov narod u potpunosti pokoravaju rimskom papi. U crkvama se uvodi latinski jezik, a vlast hrvatskog biskupa svedena je na minimum. O njegovom utjecaju i moći govore brojni ljetopisi, kako hrvatski tako i grčki. Njegovu vojsku sačinjavalo je 100 000

⁹ <https://www.zupagrabovica.com/index.php/item/23-legende-o-tugi-i-bugi> (pristupljeno 12. 5. 2022.)

¹⁰ Dragić, Marko. *Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju*. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009., str. 23.

¹¹ Isto. str. 30. – 31.

pješaka, 60 000 konjanika i 80-ak brodova. Nažalost, o smrti i mjestu na kojem je sahranjen prvi hrvatski kralj danas ne znamo ništa.¹²

„Kraljo Tomislavo, kada je u stara vrimena vlado Rvackom, bio je krunisan u Kongori pod čvorovim rastom, a i danas se zna gdje je bila crkva u kojoj se Tomislav krunio. Kako stari ljudi pamte i pripovijaju, ukopan je Tomislav na Jabuci njivi (na Čondraku) i pored Tomislava ukopana su još tri poglavita rvacka kralja. Najprvo je na cilom svitu od svih svitskih vladara onoga staroga vakta, najprvo je Tomislav okrunjen. Stari su naši pripovijali da je naroda bilo za vrime krunisanja Tomislava tri i po milijuna i od Stržnja do Sovički vrata ispod kapka mogo si proć da čovik pokiso ne bi.“¹³

Prema podacima iz *Hrvatske kronike*, vjeruje se da je prvi hrvatski kralj Tomislav okrunjen na Duvanjskom polju, nedaleko planine Lib, no iako takve činjenice nisu uvijek najpouzdanije, Marko Dragić navodi kako se „ipak ne bi trebalo sumnjati u istinitost samog događaja.“¹⁴ Postoji nekoliko nedoumica oko godine njegove krunidbe pa tako Dominik Mandić donosi pretpostavku da se događaj zbilo 753. godine, a okrunjeni kralj se zapravo nije zvao Tomislav, već Budimir. Određeni povjesničari drže da se krunidba odvila krajem 9. stoljeća, no ipak u narodu je uvriježeno mišljenje da je kralj Tomislav okrunjen godine Gospodnje 925. na Duvanjskom polju pa prema tome današnji Tomislavgrad i nosi svoj naziv. „U svijesti Duvnjaka ta činjenica ima bitno mjesto, osnažuje nacionalni ponos i nacionalni osjećaj, jača duvanjski ponos i umanjuje regionalni osjećaj. Odatle i težnja Duvnjaka da i sebe ali i druge gledaju kroz integralno a ne regionalno hrvatstvo.“¹⁵

„U Mesijovini se nalazi Gradina i tu je bila crkva Sv. Ilije i kazivali su da je se tu kralj Tomislav doša posvetit poslje krunisanja. I danas se to misto zove Crkvina. Tu su nađeni neki grebovi i kaže se ako se kopa po strani od Duvna da odma počme nevrime. To je sveto misto i ne smi se dirat u grebove.“¹⁶

¹² Dragić, Marko. *Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju*. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009., str. 31.

¹³ Isto. str. 31

¹⁴ Isto. str. 31

¹⁵ Isto. str. 32.

¹⁶ Isto. Str. 32.

2.1.4. Patnje, progoni i stradanja za vrijeme osmanske okupacije

Kao jedan od najtežih turskih zločina, sultan Murat II. uveo je 1420. godine danak u krvi. Riječ je bilo o prikupljanju kršćanske djece, točnije dječaka s ciljem stvaranja robovske vojske - janjičara. Također, Turci su željeli spriječiti stvaranje bilo kakve aristokracije koja bi ugrozila njih i samog sultana. Prikupljanje danka odnosilo se na sve balkanske zemlje koje su Turci zauzeli. Pristižući u porobljene zemlje, tzv. *tjelosnici* hodali su po kućama i tražili od domaćina točan broj djece koji se nalazio u istoj. Uzimali su onoliko djece koliko su željeli, bez obzira na broj članova kućanstva, a svako zataškavanje bilo je strogo kažnjavano. Prema određenim procjenama, u razdoblju od 15. do 17. stoljeća na Balkanu je u janjičare odvedeno dvjesto do tristo tisuća dječaka.¹⁷

Nastojeći sačuvati i spasiti svoju djecu, njihovi roditelji često su se bavili podmićivanjima, no kada ni to ne bi uspjeli znali su ih skrivati, ali i sakatiti što je bio jedini način da ih spase. Muška su djeca sve do puberteta nosila haljine, kako ih se ne bi razlikovalo od ženske. S obzirom na to da Turci nisu ubirali oženjene mladiće, roditelji su ženili dječake već u jedanaestoj ili dvanaestoj godini. Osim toga, postojao je još jedan način kojim su kršćanska djeca izbjegavala danak u krvi, a riječ je bilo o „poturčenim sunarodnjacima“ koji su davali svoju djecu, a kršćanski roditelji zauzvrat su im nudili novac. Uostalom, nadali su se kako će se njihova djeca domoći visoke pozicije u Carigradu. Poznat je i događaj koji je ostao urezan u narodnom sjećanju sve do danas. Naime, u vrijeme kada su Turci upadali u cincarska sela, jednom prilikom zatražili su od bogatog Cincara njegovu kćerku. Ne mogavši odbiti bega, on im tada reče da se vrate u roku od mjesec dana kada sve bude spremno za svadbu. U međuvremenu, djevojci je na čelu tetoviran križ zbog čega je Turci ne htjedoše uzeti. Nakon tog događaja sve su djevojke tetovirale kršćanska obilježja na rukama i čelu kako bi ih Turci zaobišli. Taj način tetoviranja zvao se križićanje. Djevojke i mladići križićali su se najčešće povodom blagdana svetog Josipa, u dobi od trinaest do šesnaest godina. Osim na spomenuti blagdan križićanje se radilo i u danima Velikog tjedna, na Cvjetnicu, Blagovijest i Ivandan. Smjesa za križićanje radila se od meda i ugljena koji se dobivao od izgoranog drveta, a postupak bi se ponavljao nekoliko puta. Na taj način, tetovaže su ih štitile od progonitelja i

¹⁷ Dragić, Marko. *Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenome pripovijedanju*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8, Mostar, 2012., str. 124. – 125.

„čuvale su njihovo poštenje i ponos“.¹⁸ Danas takve tetovaže susrećemo vrlo rijetko, ima ih još poneka starica koja je živi svjedok kakav su teror ljudi prolazili za vrijeme osmanlijske okupacije. Tetovaže i križevi ostali su kao podsjetnici.

Odvedeni dječaci osposobljavani su raznim tjelovježbama, učili su turski i arapski jezik, kaligrafiju, teologiju i zakonodavstvo. Zaboravljali su vlastito podrijetlo i identitet i postajali „fanatični Turci“. Zahvaljujući svojem porijeklu, odnosno tomu što su bili potomci bistrournih brđana, lakše su dolazili do uspjeha od turske djece. Kao primjer jednog od janjičarskih barbarstava, Marko Dragić u svome radu navodi i rušenje samostana. Fra Bono Benić svjedoči o rušenju sutješkog samostanu i siromaštvu u koje je zapao 1682. godine. Oteto je i prodavano sve što je vrijedilo uključujući sveto posuđe, crkveni i samostanski namještaj. Rijetko su odvedeni dječaci ostajali na dvoru, a posebice bili promaknuti na pozicije velikih vezira, no jednom od njih to je ipak pošlo za rukom. Riječ je o Mehmed- paši Sokoloviću. On je kao dječak odveden od pravoslavnih roditelja. Za vrijeme osmanlijske vladavine stekao je titulu velikog vezira, a jedno vrijeme je i samostalno upravljao Carstvom. Pod njegovim zapovjedništvom pokoren je i Siget kada je pogubljen i Nikola Šubić Zrinski. Dao je sagraditi pet mostova u Bosni i Hercegovini i kamenu ćupriju u Višegradu.¹⁹

Kao još jedan od primjera u radu *Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenome pripovijedanju*, Marko Dragić navodi selo Kukavice kod Kupresa. Predaja govori kako je u tomu selu živjela udovica sa sinom jedincem kojeg Turci htjedoše odvesti u janjičare. Majka je dijete hrabro branila sve do trenutka kada ga je Turčin ubio. Ona, jadna je toliko kukala i naricala da se i danas može čuti njen jauk, osobito u zimskim noćima kada puše jaki vjetar. Zbog tog nemilog događaja selo Kukavice je i dobilo svoj naziv.²⁰

Danak u krvi i pravo prve bračne noći gnjusni su zločini koje su Osmanlije počinile nad nedužnim kršćanskim stanovništvom. Pravo bračne noći podrazumijevalo je da Turčin nakon udaje prvu večer mora spavati s mladom. Kršćanske mladenke bile su odvedene begu te bi s njim morale provesti noć, a nakon toga bile su vraćene svojim kućama. Dok su boravile kod njega morale su biti obučene u tradicionalnu tursku nošnju, a kosa im je bila prikrivena

¹⁸ Dragić, Marko. *Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenome pripovijedanju*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8, Mostar, 2012., str. 125. – 128.

¹⁹ Isto. str. 131. – 136.

²⁰ Isto. str. 136.

maramom. Djeca koja su se rađala iz tog „prava“ bila su bačena u jamu, a djevojke koje su vraćene od age morale su provesti dvadeset i jedan dan u rodnoj kući dok bi se saznalo jesu li ostale trudne nakon čega bi se vraćale svome suprugu. Blagdan svete Kate, zaštitnice djevojaka i žena bio je dan kada su mnogi mladići i djevojke pravili svoje svadbe u nadi da će sveta Kata uslišiti njihove molitve upravo zbog spomenutog prava bračne noći. Tradicija vjenčavanja na blagdan svete Kate održala se u nekim mjestima i do 60-ih godina 20. stoljeća.²¹

Baš u nas ovde i nema puno stari ljudi, stari žena sa križicim ili ja možda i ne znam, stare su pomrle, a Ramkinje su to i one Kupreške imale, i dicit su to radili, ženskoj dicit, najviše križ ili vako još nešto uz križ. To je bilo da se zaštite od Turčina jer se to nije moglo skinut. To je predstavljalo znak da smo mi kršćani, da smo kršteni. To neke žene imaju na obe ruke, svakakvi križića, mali, veliki, sve simbola kršćanski. A oni govore da smo mi nji, muslimansku dicitu pokršćavali.²²

2.2. Etiološke predaje

Etiološkim predajama nazivamo one predaje koje su nastale na temelju povijesnih događaja i osoba te iz potrebe za objašnjenjem podrijetla nastanka naziva određenih mjesta, pokrajina, lokaliteta, grobova, prezimena, jezera, bunara i slično. Možemo reći da su neke od njih nastale na temelju pričanja iz života, a u njima su sačuvane uspomene i sjećanja na najstarije povijesne događaje i ljude. Osim na osnovu povijesne, etiološke predaje nastale su i na mitskoj, eshatološkoj, demonološkoj i legendnoj razini. Također, i brojni toponimi svjedoče o uspomenu na znamenite ljude i događaje.²³

2.2.1. Prezime Madunić

Za vrime turske vladavine moj šukundid bio je šumar, lugar. On je došo ovde u Duvno jer je doli u Imotskom nešto skrivio i moro je pobignut od zuluma, a naše je porijeklo Cista Provo, odma doli kod Imotskog. Došo je pravo na Kolo i tude je bio jedno vrime sa svojom ženom i dicitom. Jedan mu je sin bio gornji Madunić, ovi gori,

²¹ Dragić, Marko. *Ljubavne divinacije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2014., str. 119. – 120.

²² Zapis nastao: 22.05.2022. Ime kazivača: Mara Madunić, djev. Krajina rođena 1948.

²³ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 415.

Božina i Pele, a drugi mu je sin donji Madunić, odnosno mi. Imo je još i od brata sina koji se doselio tamo u Cebaru.

Kad se taj naš šukundid ovde pokazao ko dobar radnik i čuvar znavši radit i samim time što je tio radit, imo dobru obitelj i čudo dice beg mu tada dade imanje. Kod one moje njive Podvornice, ona doli kod Jole, skroz ispod aerodroma on je imo kompleks zemlje, taj naš šukundid. Begu je davo njegov dio redovno i on je bio prizadovoljan sa njim. Tad beg poruči iz Mostara po svojim tizim ljudima da mu Maduna dođe u Mostar. Beg ga nije zvao imenom Ivan ili Pere nego Maduna. Kad je dobio od odže poruku da ga beg traži svi su se odma skupili, i žena mu i dica. Nije bilo od tog ništa, šta beg zatraži tako se moralo, a beg je njega dobro priznavo. Pomisli on u sebi ko zna šta beg oće, ajdeder da odem doli. Oni njemu konja osedlaju i sprema mu brzdar rane.

Išo je on doli po redu: Posušje, Kočerin, Široki. Kad je došo u Mostar odvedu oni njega begu, a beg mu reče: „Maduna čem si davudžija, šta si zabegeniso dobre zemlje u Duvanjskom polju reci i dobit ćeš kolko god ti triba.“. Maduna ga upita: „Beže jeste li Vi zadovoljni s menom? On odgovori: „Da nisam zadovoljan ne bi ti davo tolko da odabereš, od svi moji podanika najbolje mi ti doprinosiš zato ti i oću dati još toga“. S obzirom da smo mi porijeklom iz Ciste Provo di je on je imo svoje vinograde i tako imo i donosio vina i rakije reče: „Nisam davudžija ničemu, ne triba mi ništa, ja buretu, bure meni“.²⁴

2.3. Pričanja iz života

Za pričanja iz života Marko Dragić u svojoj knjizi *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* navodi sljedeće: „Pričanja iz života su najčešće kratke i podrugljive predaje u kojima se ismijavaju stanovnici pojedinih krajeva i sela, pripadnici određenih društvenih slojeva (seljaci, malograđani) i zanimanja (činovnici, policajci). Isprepleću se novelama, anegdotama, šalama i vicevima. U pričanjima iz života nalaze se didaktička pričanja o ubijanju staraca; metaforično pričanje, primjerice, o sedam prutova; šaljiva i druga pričanja.“²⁵

²⁴ Zapis nastao: 18.05.2018. Ime kazivača: pok. Zvonko Madunić rođen 1942.

²⁵ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 444.

2.3.1. Moći

Meni su pričali moji stari, točnije moja mater šta je se desilo u nas, u našoj obitelji. Bila je kuća bogata. Kad je moja mater došla oni su imali puno stoke, ovaca i krava i dešavalo se jedne prilike da su počele pomalo krepavat ovce. Ujutro oni uđu u štalu kad tamo krepale tri, četiri ovce, a jedne prilike krepaju ih čak trideset, a bila je zima, velika zima. U nas je bio jedan svećenik, fra Bariša Drmić. Taj je svećenik činio čudesa. On bi ti došo kod kupušnjaka, a kupušnjak je bio pun gusina koje su jile taj kupus i on bi ti došo, molio Boga i prikrižio se. Ljudi su gledali di gusine same izlaze iz kupušnjaka. Toliku je on moć imo, a ljudi su mi virovali jer su vidili svojim očima. Kad su u nas ovce krepavale moj pokojni ćaća rekne didu, svome ćaći: „Stari ja ode fra Bariši“. A bila je zima i još nije bilo puta ko sad nego same oputine, a on je bio u Seonici na župi. Vani puši snig, mećava jer onda su bili veći snigovi nego sada. Tada mu reče njegov ćaća, taj moj did: „Pere nema od toga ništa, ne dozvoljavam da ti ideš, nek sve ovce pokrepaju, volim da one krepaju nego da ti pogineš od zime“. On zapeo ić i jedne prilike krene nediljom. Kreno je kad je se svanulo. Doli kad je došo, ode kod fra Bariše u ured: „Faljen Isus“ reče, „Uvik faljen bio, šta si tribo?“ odgovori mu fra Bariša. On mu onda kaže ja sam taj i taj, Pere Madunić s Kola, imamo velike štete i ja sam došo kod vas da mi kažete šta da napravim. On njeme ispriča sve kako je da je i kad je on njem ispričo, on kaže: „Pere za pet dana ćeš mi doć ovde s Kola u Seonicu prije nego što sunce izađe. Kad ćeš ti krenut noću i koliko ti treba vrimenta to ti odredi sam sebi, ali da mi dođeš ovde prije nego li sunce izađe“. I on se šnjim dogovori i još jednom kaže: „Budi bez brige što je zima velika, znam da je možda i tebe stra, a možda i tvoje, ćaću ti i mater, ali budi bez brige ništa ti se desit neće i dođi za pet dana prije sunca“. Kad je se on vratio, kući došo i kazo svojim ćaći i materi da mu je stari fra Bariša reko da dođe za pet dana prije sunca, ma kakvi, did nije dao ni čut. Govorio mu: „Pa poginut ćeš moje dite, šta je tebi“. Al džaba, on ić i bok. Razmišljo je da krene malo prije ponoća jer bolje da dođe malo ranije pa da pričekaja nego da mu sunce izađe. I na kraju dođe on njemu za pet dana prije sunca i ispovidi se. „Imaš li kakvi grija?“ upita ga fra Bariša. Kad je prvi put došo možda je i imo, ali šta će drugi put imat netoli se ispovidio. Nakon toga se pričestio i kad je to sve obavio, fra Bariša mu dadne moći i kaže: „Pere ovo su ti moći ne samo za tvoje ovce, da ti više ne krepavaju, ovo su moći za svaku pomoć, za bolest čeljadi, za mir u kući, ljubav, vjeru. Samo Pere dobro vodi računa o njima, da ne bi dica došla do nji, jer dica su znatiželjna“. Te moći se nalaze

u telećem rošćiću, rogu. Šta je unutra to niko ne zna jer je zaliveno voskom. Taj rog s jedne je strane probušen da se more obisit, a s druge strane zatvoren i ne zna se šta je unutra. Nikad više u našoj kući nije ništa krepalo od živine. Te moći su toliko jake. Kad liti dođe i ono se naoblači, počne grad, tuča moja bi pokojna mater iznila te moći i sad ih iznosim ja. Eto sinoć sam ih iznosio radi ovog nevrimenta. Kad izneseš moći nevrime pristane u roku pet minuta samo se čeljadima kaže da se prikrste i mole virovanje, a kad se moli virovanje dobro je virovat da će pomoć. Od toliko čeljadi nek jedno pravo viruje odma grad pristaje. Sićam se kad sam bio klapčić zamal sam ih otvorio. Vidio sam one vise gore i počeo kopat po njima, da nije moja mater skriknula: „Ajme meni, moj Zvonko“ mislivši da sam ih otvorio ko zna šta bi bilo. Tako da su te moći i danas u kući i ja ih iznosim i dalje. Čuvam ih u kredencu.²⁶

3. Narodna kola

„Eminovo Selo je dobilo ime prema katoličkoj obitelji Emin koja je posjedovala svu okolicu sela prije dolaska Turaka. Od straha da mu Turci ne otmu posjed, starješina obitelji Emin je uz pomoć nekoga kadije tražio od sultana ferman da imanje ostane Eminovo. Tako je Eminov kum kadija obećao donijeti ferman iz Carigrada. Vrativši se iz Carigrada kadija je donio ferman u kojemu je pisalo da Emina treba objesiti, a njegovo imanje zaplijeniti. Ovo je kadija učinio javno okrivivši Emina za pobunu, pa je tamošnji puk dugo govorio: *'Tako gine tko Turčinu vjeruje'*“.²⁷

Narodna kola označavaju vrstu skupnog narodnog plesa kojeg izvode najčešće mještani nekog sela ili područja. Postoje mnogobrojne vrste kola koja se pak razlikuju po sastavu, dobnoj skupini i slično, no ono što je svima zajedničko je okupljanje u krug budući da nas sama riječ „kolo“ asocira na krug. Primjerice, kolska himna izvodi se najčešće na svadbama i to samo u slučaju kada je mladoženja porijeklom iz sela. Himnu izvode isključivo muškarci koji se okupe u krug gdje jedan stoji u sredini i započinje pjesmu. Ostali ga prate i nadovezuju se udarajući u ritmu himne jednom nogom o pod. Uz predvodnika u sredini stoji i barjaktar koji maše seoskom zastavom. Osim na svadbama, himna se izvodila i na dan sela što dalje u tekstu поближе objašnjava kazivač. Eminovačku himnu, za razliku od kolske izvode svi, i muškarci i žene, i odrasli i djeca. Mladoženja i mlada se nalaze u sredini, a oko njih, u krugu, svi ostali svatovi kleče i pjevaju himnu usputno plješćući rukama.

²⁶ Zapis nastao: 18. 05. 2018. Ime kazivača: pok. Zvonko Madunić 1942.

²⁷ Marko Dragić, *Zakopano zvono*. Mala nakladna kuća Sveti Jure. Baška Voda 1996., str. 102.

3.1. Kolska himna

Čuje jeka

Šta se ono čuje jeka?

Izdaleka

Sa terena izdaleka.

Ono ti je

Ono ti je naša fina

S Kola sela

S Kola sela omladina

Ojga, ojga, ojga udri ga

Ćuka koka, ću pilići,

ćuka vila sa planina

Mrma kada, mrma sada,

mrma đule, đinđin bule

Hop pis mac kac

Ojga, ojga udri ga.²⁸

3.2. Eminovačka himna

Mala moja, joj, mala moja

dodaj mi tu gredu, dodaj mi tu gredu

Sad će himna, joj, sad će himna

²⁸ Zapis nastao: 18. 05. 2018. Ime kazivača: pok. Zvonko Madunić 1942.

Neka svi polegnu, neka svi polegnu

Hop, stisni, pritisni žice violina

pa ćemo se voljeti komšinice fina

Zapamtit ćeš šta je bećarina

Ljuljaj, ne ljuljaj, Brig, Krište i Česma

Podastrana, Podastrana, srcu mome najmilija

Maro, Maro Marija

Eminovo, joj, Eminovo

lipo selo moje, lipo selo moje

U tebi se, joj, u tebi se

sokolovi goje, sokolovi goje

Hop, stisni, pritisni žice violina

pa ćemo se voljeti komšinice fina

Zapamtit ćeš šta je bećarina

Ljuljaj, ne ljuljaj, Brig, Krište i Česma

Podastrana, Podastrana, srcu mome najmilija

Maro, Maro Marija

Zlatica mi, joj, zlatica mi

U kumpire stigla, u kumpire stigla

Ja je prašim, joj, ja je prašim

Ona noge digla, ona noge digla

Hop, stisni, pritisni žice violina

pa ćemo se voljeti komšinice fina

Zapamtit ćeš šta je bećarina

Ljuljaj, ne ljuljaj, Brig, Krište i Česma

Podastrana, Podastrana, srcu mome najmilija

Maro, Maro Marija

Ovo su ti, joj ovo su ti

Iz mog sela dica, iz mog sela dica

Pomogla ih, joj, pomogla ih

Marija Djevica, Marija Djevica

Hop, stisni, pritisni žice violina

pa ćemo se voljeti komšinice fina

Zapamtit ćeš šta je bećarina

Ljuljaj, ne ljuljaj, Brig, Krište i Česma

Podastrana, Podastrana, srcu mome najmilija

Maro, Maro Marija

Ne bi dao, joj, ne bi dao

Žabljaka i Luke, Žabljaka i Luke

Za dolare, joj, za dolare

Cijele Amerike, cijele Amerike

Hop, stisni, pritisni žice violina

pa ćemo se voljeti komšinice fina

Zapamtit ćeš šta je bećarina

Ljuljaj, ne ljuljaj, Brig, Krište i Česma

Podastrana, Podastrana, srcu mome najmilija

Maro, Maro Marija

Kad sam bila mala, kad sam bila mala

Tanko sam pišala, tanko sam pišala

A sad Bogu fala, a sad Bogu fala

Pišam ko centrala, pišam ko centrala

Hop, stisni, pritisni žice violina

pa ćemo se voljeti komšinice fina

Zapamtit ćeš šta je bećarina

Ljuljaj, ne ljuljaj, Brig, Krište i Česma

Podastrana, Podastrana, srcu mome najmilija

Maro, Maro Marija

Mala moja, joj, mala moja

Kad si cura prava, kad si cura prava

Zašto odaš, joj, zašto odaš

Oko Doma zdravlja, oko Doma zdravlja

Hop, stisni, pritisni žice violina

pa ćemo se voljeti komšinice fina

Zapamtit ćeš šta je bećarina

Ljuljaj, ne ljuljaj, Brig, Krište i Česma

Podastrana, Podastrana, srcu mome najmilija

*Maro, Maro Marija.*²⁹

²⁹ Zapis nastao: 18. 05. 2018. Ime kazivača: pok. Anđa Krajina, djev. Tomas rođena 1939.

3.3. Kolska himna - Ojga

Kolska himna nastala je '55. godine. Prije su cure po pismi znale odakle su momci. I sad ima onaj stih: „Kad zapivam niz duvanjsku stranu, poznat će me mala po pivanju“. Uvečer bi mi dolazili, na primjer na Emenovo Selo i kad bi cure čule da ide pjesma, ganga ili bećarac, one bi odma znale po pjesmi, po melodiji iz kojeg sela momci dolaze. Tada niko nije imo specifičnu pjesmu u duvanjskoj općini, osim Koljana i zvala se Ojga. Izmislili su je naši momci, stariji od mene jedno desetak godina, samo što je ove nove generacije ne znaju pravo, malo su je prominuli, dok je moja generacija pivala orginal pismu. U toj pismi ima i bećarca. Kad bećarac završi onda bi se kratko zapivalo i gange. A na emenovačkoj su se prije pivači skidali do pasa kad bi pivali tu svoju himnu. Malo kasnije omladina je uvela i dane Kola, koji su se počeli slaviti poslije rata. Otkad je se novo igralište napravilo, otada se i slavi. A na tom mistu je prije bila bara, voda plivala, smeće se bacalo, krave se skupljale, pile vodu. Odma iznad igrališća prije desetak godina napravljen je spomenik Davoru Tadiću i ostalim poginulim hrvatskim braniteljima, ne samo u Domovinskom, već i u Drugom Svjetskom ratu. U tom je ratu poginulo sami 56 Koljana u ustašama. A što se tiče Davora, to je bila studentska bojna, Duvnjaci što su studirali u Zagrebu, dolazili su vamo i tamo negdi u Kupresu zalutaju u maglu, u snig. Bižuć izgube se u šumi, uvate ji prid Glamočom i odvedu u Knin. Tamo su ji mučili, a najviše od svijju mučili su Davora zato što je njegov brat Perica tada potezo veze ne bi li ga izbavio, al zaozinad ga nisu pustili nego su ga dodatno mučili i na kraju jedinog od zatočeni i ubili.³⁰

4. Osvrt na crkveno-pučku baštinu

4.1. Advent

Advent ili došašće označava pokoru, pripravu i radosno iščekivanje Gospodinova dolaska. Običaj slavljenja Adventa potječe još iz 4. stoljeća, a sama riječ advent označava dolazak i iščekivanje. Potječe od latinske riječi *adventus*, *-us*, *m*. Advent sačinjavaju četiri nedjelje prije Božića, a simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do Kristova dolaska. U tom crkvenom razdoblju svećenici nose ljubičaste misnice, a odmah iza prve nedjelje koja je najbliža svetkovini svetog Andrije započinju mise zornice. Na njima se moli i pjeva u čast

³⁰ Zapis nastao: 18. 05. 2018. Ime kazivača: pok. Zvonko Madunić rođen 1942.

Kristove majke Marije, a obično (ovisno o župama) započinju u 6 sati ujutro. Za vrijeme adventa narod se priprema za najveseliji kršćanski blagdan uz post i molitve, a od dana svetog Andrije prestaju se organizirati svadbe i vjenčanja. „Sveti Andrija svadbi zavezanija“, kažu hercegovački Hrvati.³¹

U vrijeme adventa vjernici pletu adventski vijenac od zimzelenih grančica koji nema početak ni kraj što simbolizira vječnog Boga. Vijenac se sastoji od četiri svijeće koje simboliziraju četiri adventske nedjelje, a na svaku nedjelju pali se po jedna svijeća. Prva simbolizira stvaranje, druga utjelovljenje, treća otkupljenje i četvrta svršetak. U današnje vrijeme adventski su vijenci više estetske funkcije negoli simbolične i mogu se kupiti na raznim mjestima.³²

4.1.1. Badnjak

Badnjak, Badnji dan ili Badnjica naziv je za dan prije Božića, a u folklornom pogledu smatra se najbogatijim danom u hrvatskoj tradiciji. S obzirom na običaje i obrede dijelimo ga na Badnje jutro, Badnji dan i Badnju večer.³³ U središtu zbivanja nalazi se drvo badnjak, a razlikujemo dvije vrste toga drveta. Prva vrsta badnjaka odnosi se na granu hrasta kojoj lišće nije otpalo, a druga podrazumijeva kladu ili panj. Ovisno o mjestu i običajima najčešće se uzimaju tri badnjaka koja se kasnije pale, a ponegdje je slučaj da se pali samo jedan. Badnjaci bi se sjekli to jutro te bi se ostavili pokraj kućnih vrata gdje bi stajali do večeri.³⁴ U duvanjskom kraju domaćin bi na njega urezao križ.³⁵

„U duvanjskom kraju, nakon obreda stavljanja badnjaka u vatru i prostiranja slame po sobi, pastir uzima pogaču sriću i odlazi u štalu. Morao je paziti koja ovca prva ulazi u štalu, a koja zadnja. S pastirom odlazi i ostala čeljad, osim domaćina i onih najstarijih i nemoćnih. Netko od ukućana u štalu ponese bukaru vina i voštanu svijeću. Kad se svi saberu u štali, pastir upali svijeću i počne glasno moliti Boga. S njim mole i ostali članovi obitelji koji su ga dopratili u štalu. Molili su Očenaš, Zdravomarijo

³¹ Dragić, Marko. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 415. – 416.

³² Isto. str. 438.

³³ Dragić, Marko. *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229. – 230.

³⁴ Dragić, Marko. *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 70. – 71.

³⁵ Isto., str. 78.

*i Slava Ocu. Molitvom se zahvaljivalo Bogu za darovano blago, za zdravlje blaga, te za mir i ljubav u obitelji i svijetu. Kad završi molitva, pastir uzima u ruke bukaru s vinom i daje ovci koja je prva ušla da popije malo vina. Kad ovca uzme gutljaj-dva vina, pastir da vina i ovci koja je ušla zadnja. Potom pastir uzima voštanu svijeću i na čelu ovce plamenom svijeće pravi znak križa. Kad i taj obred bude završen, pastir uzima u obje ruke pogaču i da toj ovci malo kruha. Ovca uzima prvi zalogaj, a pastir držeći i dalje s obje ruke pogaču, stavi je nad ovcu i pruža je članovima obitelji da od nje lome po komadić. Lomljenje pogače počinje od najstarijeg člana koji je tu nazočan. Pogača se lomi samo jednom rukom, i to desnom. Komad koji se odlomi od pogače, svatko će poslije pojesti za večerom“.*³⁶

Tijekom Badnjeg dana bi se postilo i jela bi se samo posna hrana (krumpiri, blitva i riba) budući da je post na taj dan bio obavezan. Domaćice bi spremale hranu za Božić, a taj dan ukrašavala bi se kuća, kitilo božićno drvce, što u današnje vrijeme nije slučaj. Bor se sada kiti puno ranije, a tradicionalno unošenje badnjaka sve je rjeđe. Za vrijeme Badnje večeri pjevale bi se božićne pjesme i željno iščekivao odlazak na polnoćku, a kada bi polnoćka završila mještani bi ispred crkve čestitali jedni drugima Božić, pjevali i veselili se. Ovakvi običaji svjedoče duh zajedništva hrvatske kršćanske tradicije i različite običaje koje su njegovali vjernici određenog podneblja.³⁷

4.2. Božićni običaji

Božić je najradosniji kršćanski blagdan. O nekadašnjim Božićnim običajima u duvanjskom kraju se pripovijeda:

Ja ću tebi sad kazat i to će biti živa istina. Božić, čak misec dana se čekalo kad će taj dan doć. Dica bi se igrala i iščekivala kad će dobit dar, ali to nisu bili darovi kao što su danas.

Za materice bi dica dobivala od matere neki ušćipak, malo kruva ili gurabije, to je bila vrsta suvog kolača i ona bi se nosala selom po misec dana.

³⁶ Dragić, Marko. *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 426.

³⁷ Kelava, Josipa. *Badnjica u kulturnoj baštini posušškoga kraja*. Ethnologica Dalmatica, 24 (1). Split: Etnografski muzej, 2017., str. 18.

Za očice, ćaća bi skino malo pečenice, donio bi među dicu i onda bi im iskrižo da se dica počaste. Očiči su zadnja nedilja prid Božić, a materice su dvi nedilje prije Božića. Dici bi se opleli čorapi ili neki džemperčić na dugmad. Nije bilo ni blizu ko sad, sve se nosilo pleteno i sukнено, sve ručni rad.. Ko je bio malo bogatiji taj je mogo odnit kod šnajdera malo platna da mu sašije pantale.

Na Badnjicu bi se molilo Boga i išlo tamo di je ognjišće. Uzmju se tri drveta, na njima se napravi križ i naloži se. To su se zvali badnjaci. Kad bi se to naložilo ćaća bi otišo u pojetu, natrpo slame u sepet i donio bi u sobu di se sidi. Nije bilo televizije, nije bilo radija, nije bilo svjetla nego bi gorila svića, a dica se veselila.

Ona se slama prostre, a dica se po njoj igraju i skaču i Boga se obavezno moli. Odrasli bi išli na ponoćku kao i sada, samo je ljudima koji su iz daljeg mista bilo daleko, nisu imali auta, otišlo bi jedno, dvoje čeljadi koji su malo snažniji pogotovo jer su prije bile jake zime i veliki snigovi. Oni koji su bili mogućniji ponili bi litar rakije i kad bi izišli, živili, nazdravljali, čestitali Božić jedan drugomu dok bi žene znale ponit malo orasa i lišnjaka.

Kad bi se došlo kući, prije ručka bi čitavo prezime, svi koji se prezivaju na primjer Radoš, Tadić, Madunić, Jurič skupili bi se i išlo se iz kuće u kuću, čestito bi se Božić. Tada nije bio doček ko sada, to je bilo skroz nešto skromno, nakrižalo bi se malo kruva i slanine i tako bi se Božić doček. Veselilo bi se: ide Božić, ide Božić. To je bio veliki doček.

Svaka bi kuća morala imati po jednog Ivana i onda bi se na Ivanjdan pripremo ručak.

Neko bi slavio Stipanjdan, neko Novu godinu i tu bi se pozivala rodbina, a ne sva prezimena ko na dan Božića. Iz svakog sela se omladina skupi i igra kolo, a stariji ljudi, matere i ćaće gledaju i zamiraju za sina curu ili za curu momka. Kolo se igra, piva se ganga ili bećarac. Jedno 4 nedilje poslije Božića u gradu bi se igralo kolo nakon što se iziđe iz crkve. To je bio sastanak.

Tada nije bilo ni diska ni kafića, sve bi to bilo na sri ulice, u selu, tamo di je sad robna kuća, ondalen od općine pa možda do kino sale. Kad bi omladina došla kući ručalo bi se, onda bi se mi skupili i dođi ovde na plac ispid Jure Božina kuće. Tu nije bilo asfalta ni ničega, to je bio jedan veliki prostor da bi cilo selo moglo izać, dica se okolo igraju pa uliću u kolo, drago im budne. U ono doba kad je se kolo igralo u gradu, na ulici ili

*po selima milicija bi odala. Krila se i obilazila da čuju ne bi li se slučajno pivale „zabranjene pjesme“ (ustaške), a selo bilo čuveno od toga. U nas na Kolu je pogotovo miliciji bilo zgodno doć jer je bilo blizu, vazda su ti oni odali i dežurali.*³⁸

4.3. Cvjetnica

Cvjetnica, Cvitnica ili Cvitna nedilja slavi se u nedjelju prije Uskrsa, a njome započinje Veliki tjedan. Kao kršćanska svetkovina naziva se još i Nedjeljom Muke Gospodnje. Na blagdan Cvjetnice crkva se spominje Isusovog ulaska u Jeruzalem u dane prije Pashe koji je opisan u sva četiri evanđelja. Običaj je da se na taj dan vjernici umivaju cvjetnom vodom, blagoslivljaju maslinove (ponegdje i palmine) grančice za vrijeme mise te sudjeluju u procesiji s blagoslovljenim grančicama. Umivanje u cvjetnoj vodi podrazumijeva vodu u koju su uronjene latice proljetnog cvijeća koje se ubere večer prije ili ujutro na samu svetkovinu. Najčešće su to bile latice ljubičice i jagorčevine, no može biti i bilo koje drugo cvijeće. Ponegdje se koriste i bršljan i drijenak, budući da je drijen u narodu poznat kao ljekovita biljka, a umivanje u toj vodi značilo je zdravlje i ljepotu lica. Marko Dragić navodi kako takav običaj u narodu ima apotropejsku funkciju.³⁹

U spomen na Isusov ulazak u Jeruzalem, koji je jahao na magarcu držeći maslinove grančice, puk na blagdan Cvjetnice u crkvu nosi grančice kako bi ih svećenik za vrijeme obreda blagoslovio. U mjestu gdje nema maslinovih i palminih grančica, ljudi nose jelu, lovor ili slično. Kao i običaj umivanja u cvjetnoj vodi, i blagoslov grančica u narodu ima apotropejsku funkciju. Naime, vjerovalo se da blagoslovljene grančice štite ukućane od zla i svih nedaća, a stavljale su se i u staje kako bi zaštitile životinje od bolesti i demonskih sila. Ako bi se pak stoka razboljela onda bi se kadila zapaljenom grančicom u nadi da će se izliječiti. Osim toga, muškarci bi blagoslovljene grančice stavljali u revere. Također, starješina bi ih nosio u polja i vinograde, vjerujući kako će one zaštititi plod od prirodnih nepogoda. Grančice bi se kačile i za okvir svetih slika kao i za raspelo koje je najčešće bilo ovješeno na zidu u dnevnoj ili spavaćoj sobi. U nekim krajevima, po završetku svete mise stariji mještani nosili su ih na grobove svojih najmilijih. Iznosile su se i za vrijeme nevremena, čineći s njima znak križa kako bi nevrijeme prestalo.⁴⁰

³⁸ Zapis nastao: 18.05.2018. Ime kazivača: pok. Zvonko Madunić rođen 1942.

³⁹ Dragić, Marko. *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 156. – 159.

⁴⁰ Dragić, Marko. *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 159.

Kad bi dolazila cvitna nedilja išlo bi se brat cviče u gaj i po polju i onda se donese kući, metne se vode u lavor, nije to ko sad da imaš umivaonik, nije svak imo ni lavor, metnulo bi se u običnu posudu ili sić i onda bi se čovik umivo tizim cvičom. Taj dan bio bi i blagoslov grančica.⁴¹

4.4. Veliki četvrtak

Veliki četvrtak spomendan je Isusove posljednje večere kada Katolička crkva ulazi u veliko trodnevlje i sprema se za najveći kršćanski blagdan. Na Veliki četvrtak Isus je ustanovio svetu misu i posljednji put proslavio Pashu, zajedno sa svojim učenicima. Na taj dan vežu se crkvena zvana, a vjernici tradicionalno blaguju zelje jer je Gospa taj dan Isusu za večeru pripremila zelje. Upravo zbog toga, svetkovina se naziva još i Zeljavi četvrtak. Na Veliki četvrtak nije se smjelo „dirati u zemlju“, a jedino se moglo pomagati siromašnima koji nisu bili u mogućnosti, odnosno nisu imali radne snage.⁴²

U to vrime čeko bi se Uskrs i uskrsnuće Kristovo. Molilo bi se Boga, sto križića, sto amena, sto se puta tribalo prikristit. Ta molitva molila se na Veliki četvrtak i zvala se:

Oj dušice grišna

Oj dušice grišna

budi u viri kripna

Kad pođemo putovati

tisnim putim, dugim klancim

Srist će te duv nečisti, duv nemili

I pitat će te dušo il si moja, il Božja

Nisam tvoja, već Božja

⁴¹ Zapis nastao: 18.05.2018. Ime kazivača: pok. Zvonko Madunić rođen 1942.

⁴² Dragić, Marko. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 82. – 84.

Ja sam rekla Bogu doći

Na blagdanak, na Veliki četvrtak

Sto križića, sto amena, sto se puta prikristi.

To si moro sto puta napraviti i sto se puta prikristiti i ponoviti. Pa onda ubaciš sto kamenčića u džep. Recimo kad žena kuva, radi po kući i kako god to izmoli nako baci jedan kamenčić, i dica isto dok bi čuvala ovce. Ta molitva se pristala moliti kad je se pošlo u Njemačku, Crnu Goru i tako po svitu odat. Nakon toga još je malo starija čeljad molila, ali omladinci nisu. Vidiš kako se ja još sićam te molitve.⁴³

4.5. Veliki petak

Veliki petak spomendan je Isusove muke i smrti. To je jedini dan kada nema euharistijskog, odnosno misnog slavlja. Na oltaru nema križa, svijećnjaka i cvijeća, što označava Isusovu muku i smrt. Taj dan vjernici poste, u većini slučajeva blagujući samo kruh i vodu. Odlazi se na crkvene obrede koji počinju u četiri sata poslijepodne (ovisno o župi), a moli se trideset tri Isusove krunice. Obred Velikog petka započinje čitanjima i pjevanjem Muke, nakon čega slijedi ljubljenje križa koji je postavljen na sredinu crkve, ispred oltara. Za vrijeme obreda, svećenici mole da kafići prestanu raditi ili da bar utišaju glazbu u istima, a u mnogim obiteljima se ne pali televizija niti se sluša radio. Potrebno je da sve bude tiho u spomen na Isusovu muku i smrt.⁴⁴

Pripremalo se, postilo se. Postilo se inače cili život, a Veliki petak pogotovo. Radovali se mi biće za večeru riža. Radovali se tome ko da je to pečenje. I na Veliki petak se nije ništa radilo o zemlji, samo je se do podne oralo sirotinji, to se zvalo sirotinja onaj koji nije imo konja. Ja jednog, susjed jednog, spariš i moreš orat, a šta ćeš sa jednim, a neko nije imo nijednog. Poslijepodne se ništa o zemlji nije radilo i po cili se dan pivo Gospin plač, oni plač što se sad piva u crkvi na Veliki petak. To smo mi sve napamet znali. čuvaj ovce i po cili dan pivaj plač.⁴⁵

⁴³ Zapis nastao: 18. 05. 2018. Ime kazivača: pok. Zvonko Madunić rođen 1942.

⁴⁴ Dragić, Marko. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 86. – 87.

⁴⁵ Zapis nastao: 22. 05. 2022. Ime kazivača: Mara Madunić rođena 1948.

4.6. Velika subota

Velika subota kršćanska je svetkovina koja se slavi dan prije Uskrsa. U narodu je poznata i kao Bijela subota zato što se na taj dan trebalo dobro umiti i oprati. „U kasnim večernjim satima u crkvama počinje vazmeno bdijenje, majka čitave kršćanske liturgije koja završava svečanom euharistijom koja označuje Kristovu pobjedu nad smrću i u kojoj se odražava snaga Božje ljubavi koja od mrtvoga čini živa, iz suhe mladice daje da nikne novi život. Bdijenje počinje lucenarijem ili službom svjetla. Izvan crkve blagoslivlja se vatra na kojoj se pali uskrsna svijeća što simbolizira Isusa Krista uskrsloga – Svjetlo. Svijeća se u procesiji unosi u župnu crkvu koja je u mraku.“⁴⁶

Nakon unošenja i ostali vjernici pale svoje svijeće, a potom slijedi svečani hvalospjev. Nakon čitanja pjeva se svečana pjesma „Slava Bogu na visini“ i tada se oglase orgulje i sva crkvena zvana. Slijedi paljenje svijeća na oltaru što je simbol pobjede nad grijehom i smrću, a puk se poziva na radosno slavljenje Gospodina. Nakon toga, dolazi do blagoslova vode za krštenje i samog obreda krštenja. Velikom subotom molila se Gospina krunica, a postilo se samo do podne. Domaćice su kuhale i bojile jaja, sređivala se kuća i dvorište. Osobito je značajno pravljenje posvetalice. Riječ je o malenom kruščiću koji se premazivao jajetom, a u njega je bio urezan križ. Skupa s ostalom hranom (sir, meso, jaja) posvetalica se nosila na blagoslov kako bi se posvetila, a to bi se jelo na uskrsno jutro. Domaćice su uvijek pazile na djecu, da im ne bi koja mrvica ispala na pod jer se nije smjelo rasipati. Ako bi se izmrvalo, mrvice bi se bacale u vatru.⁴⁷

Velka subota, kuvaj se jaja, kokad nije bilo kupit jaja nego kokoše imaš i sačuvaj jaja, odat će dica, kupit će i onda triba bojat jaja. pripremaj krov, sad se zove posvetalica, onda meščini čurek se zvao pa onda nosi pripremaj za posvetit komad mesa ko je imo, a ritko ko je i imo. Sira je bilo koje je imo kravu za tada, a inače za svaki dan nije bilo. Nije bilo ni crkava nigdi, samo ovde crkva. Nije bilo ni u Stipanićim, ni u Kovaćim, gori na Lugu. Znaš kako se zvala ona trava šćim smo jaja bojali, broćnjo. Ko da im je neko rok gledo, nego koliko skupiš jaja niti znaš koji su prvi ni zadnji. Nikad prije niko nije znao da jaje ima rok. I dica su obavezno kupila jaja. Nosi svak neki

⁴⁶ Isto. str. 99.

⁴⁷ Dragić, Marko. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 99. – 100.

*krtočić, to bi se plelo dosada. Evo i ove godine ona mala Ana Petljanijina je dolazila i njezna sestra, al nema toga sada. Imaju jednu pismicu koju su pivali, možda ću se kasnije sitit sad je ne znam.*⁴⁸

4.7. Uskrs

Uskrs je najveći kršćanski blagdan koji svoje porijeklo ima u židovskom blagdanu Pashe. Isus Krist je taj dan svojim uskrsnućem spasio i otkupio svijet. Na samim počecima, točnije do 2. stoljeća, Uskrs se slavio svake nedjelje, a sada se slavi jedanput godišnje u razdoblju između 21. ožujka i 25. travnja. Na Uskrs se uvijek oblačila najljepša roba, a jela bi se hrana koja je prethodno blagoslovljena.⁴⁹ U Duvnu je običaj da se na Uskrs ujutro ide na svetu misu nakon čega se objeđuje blagoslovljena hrana (posvetalica, mladi sir, pečenica, sol, jaja). Ukućani se nakon toga tucaju jajima koja su prethodno obojena i ukrašena, a poslijepodne ide se u posjet rodbini kako bi se družili i čestitali jedni drugima Uskrs.

Za Uskrs bi dica odala i kupila bi jaja i onda bi se tucala sa njima. Kad bi se izašlo iz crkve odrasli bi ljudi, muškarci ponili po četvero, petero jaja. Znali su na zub kad bi probali koje je tvrđe, a koje je mekše, također su znali nabavljat i jaja od kokoše koja se zvala morka. U to vrime nije bilo kupit jaja nego ako si imo, il ti dadni neko pa ti čuvaj. Ljudi su se znali tucat s jajima i po dva sata poslije mise. Neko bi izgubio svi petero, šestero koje je ponio, a neko ko je imo tvrdo jaje ne ide kući dok sve ne potuca pa je znao odnit i po trijestero kući. Blagoslov rane i grančica je vazda bio, a i sada je to ostalo. Sad oni donesu ozdo maslinove grančice, a mi bi išli u gaj. Od jelke bi sikli grančice da imaš nešto posvetit i za u kuću ostavit. Ostavljalo bi se na dva, tri mista u kući, nosila se čak i u štalu ta sveta grančica. To se nikad ne bi bacalo nego kad dođe nova posveta metnulo bi se u šporet da sagori, a bacat se nije smilo. Čak je tribalo kad se to metne da gori molit virovanje.

Za Uskrs bi se napravio malo svečaniji ručak, jer se ostalim danima nije imalo. Ja sam ti tek prvi put popio pivu u koševini '65. godine. U nas se kosilo komplet Duvanjsko polje. Ljudi su imali velike livade po pet, deset kosaca ili oni koji su imali zajedničku livadu po dvadeset bi kosaca znalo kosit u dva brata ili u stričevića. I tad

⁴⁸ Zapis nastao: 22.05.2022. Ime kazivača: Mara Madunić rođena 1948.

⁴⁹ Dragić, Marko. *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna proučavanja porječča Krke 3., Split, 2010., str. 143.

ponesi vode napretek jer doli nema vrila, nemaš di nasut kad ti nestane. Ljudi koji su bili pri planini, budi gori pa bi znali i noćevat, spavat na noj travi, na nom sjenu. Ujutro kad se probude slali bi im ranu da imaju šta jist. Poslije rata ljudi nisu imali s čim plaćat, a fratri su morali živit od nečeg pa su im ljudi davali buletin. Ko nije imo buletin nije se mogo ispovidit i to je bilo kratko. To je neki malešni četvrtasti papirić, i na njem križ bio, neki njihov pečat tako da nisi sam sebi mogo napravit.“⁵⁰

4.8. Dani sv. Nikole Tavelića

Sveti Nikola Tavelić prvi je hrvatski svetac koji potječe iz šibenske plemićke obitelji. U dvadeset petoj godini postao je franjevac te nedugo zatim odlazi u Bosnu gdje obraća krivovjerce na katoličku vjeru.⁵¹ U Tomislavgradu se svake godine u srpnju proslavljaju Dani svetog Nikole Tavelića, koji je ujedno i zaštitnik tomislavgradske bazilike. Manifestacija obuhvaća razne duhovno – kulturne programe, a na sam blagdan odvija se procesija s kipom svetog Nikole Tavelića, nakon čega mostarsko – duvanjski biskup predvodi središnje liturgijsko slavlje.

U početku se naša bazilika nije tako zvala. Naši pratri su je tako prozvali tek kad je Nikola Tavelić proglašen svecem, tamo negdi oko '70. godine kolko se sićam. Tada su njega uzeli za zaštitnika pa su se šalili: „Duvnjaci nisu mogli nadit da je crkva Ante Pavelića pa su joj nadili Nikole Tavelića“. Kad je rečeno da će se slavit došo je zagrebački nadbiskup Franjo Kuharić i govorio je prvu misu za proglašenje dana sv. Nikole Tavelića u Tomislavgradu. Svo ono dvorište oko crkve i muslimanski arem priko puta bili su puni puncati od naroda. Iako se znade da je tada bilo manje auta nego sada, koliko je svita tude bilo kazuje nam to da su se ljudi parkiravali na Kolu pa čak sve tamo do Bobare. To je bilo veliko slavlje, misa, ko zna kolko tisuća ljudi. Doli onaj put prema Čavarovu Stanu, prema Letki, sve je bilo krcato. Ispeklo se nekoliko stotina janjaca, a i moralo se jer ko će toliki svit naranit. To je bilo nemoguće slavlje. Ja sam bio tude na toj misi. Bilo je tako vedro i lipo vrime, dragi moj Isuse. Nadbiskup Kuharić govori misu i jedan put naoblači se. Pojavi se jedan mali oblak i virovo ili ne, oblak je bio u bojama rvacke zastave, crven-bijeli-plavi. Svi se vrte, narod, pratri, svak živ a niko ne smi ništa da govori. Ta zastava ima snimljena s nekim aparatom.

⁵⁰ Zapis nastao: 18. 05. 2018. Ime kazivača: pok. Zvonko Madunić 1942.

⁵¹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 311.

Rvacka zastava crven-bijel-plav samo nema grba. Čak je i Kuharić nakratko pristo molit Boga da vidi zašto se svit vrti, šta je to što se pojavilo na nebu. To je bilo najveće čudo. Stari su ljudi rekli, oni koji nisu bili tude već su ostajali kod kuće, a koji su doživili Prvi i Drugi svjetski rat da to neće biti i da ne vodi na dobro, zaratit će, a tako je i bilo, ubrzo je rat i počeo, u roku godinu ili dva. Iduće godine isto je bilo veliko slavlje, al umanjeno sigurno za deset, petnest posto.

A sada svake godine po manje i po manje. Kad misa završi, kad se svit razide onda se nastavi slaviti i veseliti po gradu. Pisma se znala čuti do dva po noći.

S onog muslimanskog arema svitu je bilo najzgodnije slušati misu i svećenike, a za Veliku Gospu naš je svit išo u Sinj. Ja sam išo kad sam došao iz vojske 64., mater me pokojna zavitovala za Gospojnu. U to vrijeme nije bilo ovog našeg jezera pa smo mi tuda pišice, priko polja i onda bi se spuščali i salazili u Sinjsko polje“.⁵²

5. Sila i vinčanja

Onda je se išlo pješke curama na silo. Ja sam ti išo u Roško Polje pješke, na Emenovo Selo, u Letku. Cura koja je dobra, lipo i čestita nije bila sa svakim. U kolu bi se zamirila dobra cura i onda pošlje kod nje ideš na silo. Cura bi se šetala kroz grad. Idu na primjer od robne kuće di je se kolo igralo pa doli do starog otela, otprilike do dubokog puta. Onda opet ozdol i tako. A sa strane stoje svi drugi, i stari i mladi i posmatraju cure, ko koju curu vodi, kako su se sredile i obukle. Bogatije cure iz bogatijih obitelji normalno obukle su se lipše i bolje.

Onda tude dogovoriš silo odnosno pitaš curu smiš li kod nje doći na silo. Ako ona dozvoli ti ideš pa makar i u Roško Polje. Onda dogovaraš s curom kad je već došlo do ozbiljnoga. Ja sam na kraju išo u Podgaj po svoju Maru i dogovorili lipo da ćemo se uzeti. Kad sam ja dogovorio šnjom, onda je bilo da mora neko moj, ozbiljan ići sa mnom u njezinu kuću da njezini roditelji, braća i sestre poviruju da je to nešto ozbiljno.

Ja sam tada uzeo svoga rođaka, najbližnjega i ajmo tamo. Kad smo došli lipo u kuću pitali smo nju prid roditeljima oće li poč za mene pa ti ona ko da neki amanet, osiguranje. To je bila torbica ona tkana, a u njoj čorapi, košulja, ručnik. Dadne ti da odneseš svojoj

⁵² Zapis nastao: 18. 05. 2018. Ime kazivača: pok. Zvonko Madunić rođen 1942.

kući, vratiš se svojoj materi i kažeš mater evo ga, ovo je potvrda da oće. Onda bi se fino dogovaralo kad će i koliko će biti svatova. To nije vako dugo ko sad, to bi sve bilo u roku misec dana. U svatovima smo išli po curu s kolima i konjima. Prvo bi se vinčavalo sudbeno u općini. Povedeš svjedoka, a svjedoci su bili današnji kumovi. Nakon toga se išlo u crkvu jer u crkvi te nisu smili vinčat ako nisi sudbeno vinčan. Onda je bio onaj zakon, ta oće oni da su na prvom mistu, a ne crkva.

U crkvu smo išli kolima svi zajedno, i moji, i njezini. Kad bi došli crkvi svi svatovi uđu, fino se vjenčaju i poslije toga mi smo išli na slikanje, a tada je to ritko ko mogo. I sad imam tu vinčanu sliku, eno je gori u sobi visi. Bilo je nas petnest svatova. Pošlje toga je se od crkve išlo mladinoj kući i oni bi tamo dočekali sa ručkom, čim je se moglo. Bilo bi vina i rakije. Tu je bio malo bogatiji ručak nego inače, pite bi se pekle, ušćipci i meso. Prid mrak se sidne na kola, konje upregni i onda našoj kući.

Uvečer dođi ovde i tu bude pisme, gange, momci se zaletе dole od Bobare i koji prvi doletі dobije čorape, buzavce i rakije. To bude možda do devet, deset sati pa nakon toga mladu odvođe na spavanje. Kad bi mlada otišla spavat neki bi ostali još sat, dva, oni koji bi volili popit, a fala Bogu taj dan je i bilo rakije. Ujutro opet dolaze i mlada svatovima poliva da se mogu umit. Svak dođe, umije se i onda bi oni mladi nešto dali. Dali bi joj malo para za to umivanje. Kada se to sve obavi, svi posidaju i onda nastupa veliki ručak. Tada bi došlo ne samo onizi petnestak svatova nego svi tako da bi tada bilo duplo više čeljadi za tim velikim ručkom. Za svakim svatom domaćica bi donosila prinos odnosno pitu i ušćipaka, a ko je bio bogatiji bližnjem bi prinosio pršut.⁵³

Ja kad sam se udavala, on je imo dva ili tri kuma i tada ti ćaća kupi namještaj, krevetninu, jastuke i jorgane. Po to bi se došlo prije po nekoliko dana s kolim i konjim. To su morali platit kumovi, a za kuma je se zvao neko ko ti to more platit. Ne mere svak ni bit kum kad nema s čim platit komaru.⁵⁴

⁵³ Zapis nastao: 18. 05. 2018. Ime kazivača: pok. Zvonko Madunić 1942.

⁵⁴ Zapis nastao: 18. 05. 2018. Ime kazivača: Mara Madunić, djev. Krajina 1948.

Rječnik

A

al-ali
ajdeder-ajde
ajmo-hajmo
amanet-zavjet
arem-harem

B

Badnjica-Badnji dan
bi-bih, bismo
bižuć-bježući
brzdar-torba s hranom
budne-bude
buletin-crkveni papirić
buzavci-čarapi
blagdanak-blagdan
broćnjo-vrsta trave

C

cilo-cijelo
cviče-cvijeće
cvitna-cvjetna

Č

čeljad-ljudi
čem-čemu
čestit-dobar, kvalitetan

četri-četiri
čorapi-čarapi
čovik-čovjek
čurek-uskršnji kruh

Ć

ćaća-otac
Ćavarovu-Ćavarovom

D

davo-davao
davudžiti-željeti
desilo-dogodilo
di-gdje
dica-djeca
did-djed
dite-dijete
doček-dočeka
doli-dolje
došo-došao
doživili-doživjeli
duv-duh
dvi-dvije

DŽ

džaba-uzalud

E

Emenovo Selo - Eminovo Selo
emenovačkoj - eminovačkoj

F

fala-hvala
faljen-hvaljen
fina-lijepa

G

Gospojina-blagdan Velike Gospe

grija-grijeha

grišna-grješna

gusine-gusjenice

I

iđe-ide

iđeš-ideš

igrališće-igralište

il-ili

imo-imao

iskrižo-izrezao

ispovid-ispovijed

ispričo-ispričao

išo-išao

Ivanjdan-blagdan sv.Ivana

izać-izići

iznila-iznijela

J

ji-ih

jile-jele

jist-jesti

K

kazo-kazao

ko-tko

klanac-kanjon

klapčić-dječačić

komara-svadbeni dar

komšinica-susjeda

kolko-koliko

krcato-puno

kredenac-ormarić

kreno-krenuo

kripost-krepost

kruv-kruh

kumpiri-krumpiri

krtočić-košara

kuva-kuha

L

lavor-posuda

lipo-lijepo

lipše-ljepše

lito-ljetno

lišnjaka-lješnjaka

M

mater-majka

menom-mnom

metne-stavi

mere-može

meščini-meni se čini

milicija-policija

misec-mjesec

misto-mjesto

mogo-mogao

moro-morao

N

nadili-nadjenuli

najbližnega-najbližeg

nako-onako

nakrižalo-narezalo

naranit-nahranit

natrpo-natrpao

nedilja-nedjelja

negdi-negdje
nek-neka
netoli-nedavno
nevrime-nevrijeme
niko-nitko
noćevat-noćiti
noj-onoj
nom-onom

NJ

njem-njemu
nji-njih
njijov-njihov

O

obisit-objesiti
oće-hoće
odali-hodali
odaš-hodaš
odma-odmah
odnit-odnijeti
odža-hodža
orginal-original
ondalen-od tamo
onizi-onih
oputine-nedovoljno uhodan put
orasa-oraha
otel-hotel
otišo-otišao
ovde-ovdje
ozdo-od dolje

P

pantale-hlače

petnest-petnaest
pisma-pjesma
pišice-pješke
pivači-pjevači
pivala-pjevala
pobignut-pobjegnuti
pojeta-staja
pokazo-pokazao
pokršćavati-pokrštavati
poliva-polijeva
ponili-ponijeli
posmatraju-promatraju
posidaju-posjedaju
potezo-potezao
poviruju-povjeruju
pošlje-poslije
pratri-fratri
prestavlјati-predstavljati
prid-pred
priko-preko
prikrižio-prekrižio
prikrstit-prekrstit
pristala-prestala
pristo-prestao
prizadovolјan-prezadovolјan
priznavo-priznavao
prominuli-promijenili
puncati-puni
putim-putovima

R

rana-hrana
razmišlјo-razmišlјao
ritko-rijetko

S

salazili-silazili

sepet-košara

sić-posuda

sićam-sjećam

sidne-sjedne

sikli-sjekli

silo-sjelo

skino-skinuo

skriknula-uzviknula

smi-smije

smiješ-smiješ

snig-snijeg

snigovi-snjegovi

spušćali-spuštali

sri-sred

srist-sresti

Stipanjan-blagdan sv. Stipana

stra-strah

suvog-suhog

svak-svatko

svi-svih

svića-svijeća

svit-svijet

svjecki-svjetski

Š

šnajder-krojač

šnjim-s njim

šnjom-s njom

šporet-kamin, peć

šukundid-šukundjed

T

tio-htio

tisnim-tijesnim

tizim-tim

tolko-toliko

triba-treba

trijestero-tridesetero

tude-tu

U

uliću-ulijeću

umivo-umivao

ušćipak-uštipak

uvate-uhvate

uvik-uvijek

V

vako-ovako

vamo-ovamo

vazda-uvijek

velka-velika

vinčanje-vjenčanje

viri-vjeri

virovanje-vjerovanje

virovo-vjerovao

volili-voljeli

vrilo-vrelo

vrimo-vrijeme

Z

zabegeniso-uočio

zamal-za malo

zamiraju-gledaju

zaozinad-namjerno

zapivam-zapjevam

zatočeni-zatočenih

zavitovala-zavjetovala

Ž

živili-živjeli

6. Zaključak

Usmena književnost kao najstariji oblik književnog djelovanja svjedok je mnogih običaja, tradicije i načina života. Kada je u pitanju hrvatski nacionalni i vjerski identitet možemo reći da je upravo ona odigrala najveću ulogu u njegovu očuvanju i njegovanju. Najbolji pokazatelj toga su razne predaje, pjesme, priče i osvrti, počevši od raznih vjerskih običaja pa sve do pričanja iz života. Kroz gangu i pjesmu, sve te ispričane priče postale su dijelom kolektivnog sjećanja. Ovim radom želim staviti pozornost na nešto što se danas sve manje cijeni i pomalo zaboravlja, a to je tradicija. Da nema nje, ne bi ni bilo ni nas, stoga smatram da se svim silama trebamo truditi očuvati je i njegovati. Hrvati su u svijetu poznati po svojoj slavnoj prošlosti, a mi pokušavamo na razne načine gurnuti pod tepih sva naša slavna događanja i ostavštinu naših predaka. Zašto se sramimo svoje prošlosti i svoje tradicije kad je to nešto najdragocjenije što posjedujemo? Da vam bar mogu predočiti sliku svoga djeda dok mi je pripovijedao sav ovaj napisani tekst. Tek kad bi vidjeli sav njegov ponos, veselje i radost pripovijedajući mi o vremenima koja se zasigurno više neće vratiti bilo bi vam jasno zašto je ovo toliko vrijedno. Sve ove ispričane priče, pjesme, poslovice i legende žive u njihovim sjećanjima, ponekoj video kazeti ili na papiru, a ja se nadam da će i dalje živjeti u narodu prenoseći se s koljena na koljeno. Obećajmo jedni drugima da nikad nećemo dopustiti da materijalna dobra ovladaju onime što označava našu svetinju, narod i domovinu. Na koncu, glavni cilj ovog rada je ukazati na važnost kulturne i tradicijske baštine duvanjskog kraja te pobliže objasniti davno ispričane priče i događaje iz njegove prošlosti. Osim toga, Duvno je „dalo“ brojna poznata imena od kojih bih istaknula hrvatskog slikara i grafičara Virgilija Nevistića, književnika Stjepana Čuića, sportaše Mateja Mamića, Vladu Šolu, Peru Tadića, Damira Škaru, Ivana Krstanovića, Marija Pašalića, miss Hrvatske Anicu Martinović (danas Kovač) i brojne druge.

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača:

pok. Zvonko Madunić rođen 3. 1. 1942. godine

Mara Madunić rođena Krajina; 18. 10. 1948. godine

pok. Anđa Krajina rođena Tomas; 5. 10. 1939. godine

Literatura

1. Asturić, Marina, *Veliki tjedan u bročanskoj-stonskoj kulturnoj baštini*, *Ethnologica Dalmatica*, 26 (1). Split, 2019., 67-96.
2. Barać, Ivana, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini širokobriješkoga kraja*, *Croatica et Slavica Iadertina*, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Vol.10, No. 10/2, Sveučilište u Zadru, 2014. str. 375.-385.
3. Braica, Silvio, *Božićni običaji*. *Ethnologica Dalmatica*, Split, 2004.
4. Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrсни običaji, Korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Golden marketing, Zagreb 1997.
5. Dragić, Marko. *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, *Titius*, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015. 155-183.
6. Dragić, Marko. *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014. 399-435.
7. Dragić, Marko. *Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju*, *HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. 8, Mostar, 2012. 123.-140.
8. Dragić, Marko. *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina* 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010. 229-264.

9. Dragić, Marko. Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini, *Hum*, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010. 81-104.
10. Dragić, Marko. Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju. Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009. 21-44.
11. Dragić, Marko, Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
12. Dragić, Marko. Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata. Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008. 414-440.
13. Dragić, Marko. Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi. Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. 67-91.
14. Dragić, Marko. Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, *Croatica et Slavica Iadertina* 3 (3), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2007. 369-390.
15. Dragić, Marko. Ilirske teme u suvremenom narodnome pripovijedanju. „Osmišljavanja“ Zbornik u čast 80. rođendana akademika Miroslava Šicela, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, FF –Press, priredio Vinko Brešić, Zagreb 2007, 153-171.
16. Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo 2005.
17. Jurilj, Zorica, *Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, br.1, 2018. 5-35.
18. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
19. Kelava, Josipa, *Badnjica u kulturnoj baštini posušškoga kraja*. *Ethnologica Dalmatica*, 24 (1). Split: Etnografski muzej, 2017. 5-21.
20. Papić, Marija; Dragić, Marko. *Starinski svadbeni običaji u duvanjskom kraju, Bosna franciscana*, časopis Franjevačke teologije u Sarajevu 24, Sarajevo 2006. 136-174.

Mrežni izvor

<https://www.zupagrabovica.com/index.php/item/23-legend-e-o-tugi-i-bugi> (Pristup: 12.5. 2022.)

Sažetak

USMENOKNJIŽEVNA BAŠTINA U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU DUVANJSKOGA KRAJA

U ovom radu prikazani su usmenoknjiževni oblici duvanjskog kraja. Oni obuhvaćaju povijesne i etnološke predaje kao i osvrt na crkveno-pučku baštinu. Povijesne predaje, najvećim dijelom tiču se patnji i stradanja za vrijeme osmanske okupacije i podataka o prvom hrvatskom kralju Tomislavu. S druge strane, etnološke predaje donose nam podatke o podrijetlu naziva određenih lokaliteta. Kada je riječ o crkveno-pučkoj baštini važno je naglasiti kako su uskrсни i božićni običaji najbolji pokazatelj njegovanja tradicije. Mise zornice, paljenje badnjaka, post, umivanje u cvjetnoj vodi i tucanje jajima samo su neki od običaja koji su zastupljeni na području duvanjskog kraja. Svadbe i vjenčanja najčešće su popraćene izvođenjem seoskih himni, a manifestacija pod nazivom *Dani svetog Nikole Tavelića* održava se svake godine u srpnju i okuplja velikog broj Duvnjaka koji štiju istoimenog sveca, a koji je ujedno i zaštitnik duvanjske bazilike. U suštini, rad donosi mnogobrojne kršćanske i pučke običaje koji su karakteristični za duvanjski kraj, a kojima, nažalost, prijete zaborav. Iznimno je važno da spomenuti običaji ostanu trajno zabilježeni i sačuvani od zaborava kao obilježje našeg identiteta.

Ključne riječi: baština, Duvno, narodni običaji, povijest, crkva

Abstract

ORAL-LITERARY HERITAGE IN ETHNOLOGICAL CONTEXT OF THE DUVNO AREA

This thesis is depicting narrative forms of oral literature of the Duvno region. It encompasses historical and etiological folklore narrations as well as a review of church-folk heritage. Historical folklore myths are mostly concerned with sufferings that the people of the area experienced during the Ottoman occupation, but they also touch on legends of the first Croatian king- Tomislav. Etiological narrations, on the other hand, are useful in explaining the origin of names of various localities. Regarding church-folk inheritance, it is important to note that Easter and Christmas traditions are the best indicators of the preservation of tradition. Dawn church masses, setting tree branches on fire (known as „badnjak“), washing face in floral water, and egg tapping are just some of those traditions that can be found in Duvno region. Wedding ceremonies are mostly accompanied by folk hymns, while the day of St. Nikola Tavelić, the patron saint of the Duvno basilica, takes place every July, gathering many residents of the region together. All in all, this thesis is concerned with many Christian and folk traditions that are typical for the region but are threatened to fall into oblivion. It is of paramount importance for these traditions and folk narrations to be permanently noted and archived and consequently protected from their disappearance in the region's identity.

Key words: heritage, Duvno, folk customs, history, church

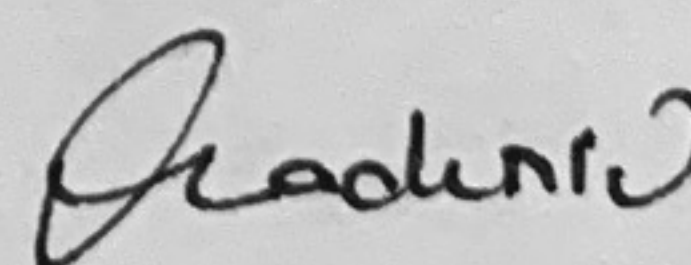
SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Antonia Madunić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce hrv. jezika i knjiž. i pov. umjetnosti izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 13.7.2022.

Potpis

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja Antonia Madunić, kao autor/ica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

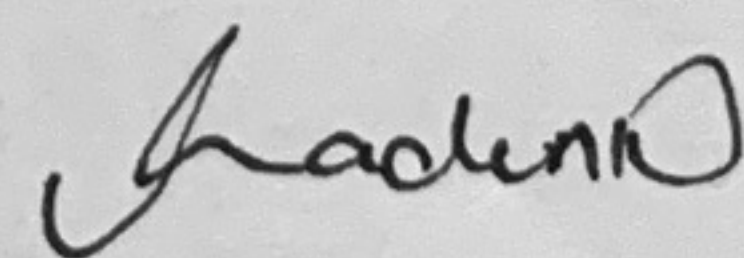
Usmenoknjiževna baština u etnološkom kontekstu
duvanjskog kraja

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 13.7.2022.

Potpis

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	Antonia Madunić
NASLOV RADA	Usmenoknjiževna baština u etnološkom kontekstu duvanjskog kraja
VRSTA RADA	Završni rad
ZNANSTVENO PODRUČJE	Humanističke znanosti
ZNANSTVENO POLJE	Filologija
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	prof. dr. sc. Marko Dragić
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. prof. dr. sc. Marko Dragić 2. dr. sc. Nikola Sunara 3. doc. dr. sc. Lucijana Armanda Šundov

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog (završnog) diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

a.) u otvorenom pristupu

b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 13.7.2022.

mjesto, datum

Antonia Madunić

potpis studenta/ice